

Prázdná veřejná prostranství jako výzva pro formování městské společnosti

Ing. arch. Evgeniia Kuznetcova
školitel: doc. Ing. arch. Gabriel Kopáček, Dr.
Ústav navrhování 5, FA VUT v Brně

Abstrakt: Příspěvek prezentuje užívání moderních veřejných prostranství a problém vzniku prázdných prostranství ve struktuře města. Vysvětluje termín "no-space" a uvádí jeho různé příklady. Druhá část příspěvku obsahuje formulaci potenciálu prázdných veřejných prostranství. Jsou zde uvedené příklady městských intervencí do tohoto typu prostranství. V závěru je prezentováno prohlášení (na základě výše uvedených příkladů), že prázdná veřejná prostranství mohou být výzvou k formování městské společnosti.

Klíčová slova: Prázdná veřejná prostranství, no-space, intervence, městská společnost

Abstract: Report is presenting modern situation of using public spaces and the problem of empty spaces' appearing in the city structure. The term "no-space" is explained and supported by examples. The second part of the report contains formulation of potential of empty public spaces. Examples of urban intervention into this type of space are given. In conclusion, it is presented a statement (that based on above mentioned examples) that empty public spaces could be a calling for urban communities' formation.

Key words: Empty space, no-space, interventions, urban community

1 Úvod. Veřejná prostranství dnes

Opuštěná veřejná prostranství jsou typickým znakem současných měst. Lidé, resp. jejich požadavky na město, se mění. Také městská prostranství se mění a přizpůsobují novým potřebám. Avšak není vždy možné rozhodnout, jak je (prostranství) maximálně přizpůsobit dynamice moderního života. Důsledkem je vznik opuštěných městských prostor, protože lidé ztrácí zájem o život ve veřejných prostranstvích. Život se mění, ale město je pouze částečně schopno odpovídat na potřeby moderního života.

Městský organizmus, v němž dříve probíhal pestrý život, se rozpadá na nahromadění budov a automobilů. Rozvíjející se tržní ekonomika degraduje sociální a kulturní hodnoty na materiální užitek. Lidé ve městě přestali žít svobodným a plnohodnotným životem a začali své město konzumovat. Cílené úpravy veřejných prostranství, které se tu a tam dějí, možná splňují formální architektonické zadání, ale

to automaticky neznamená, že se tím zároveň podaří vyhovět potřebám moderního života. Problém opuštění/prázdnoty ve veřejných prostranstvích moderních měst je výzvou ke komplexnějšímu společensko-urbanistickému řešení.

Obr. 1: Trh a kavárny na Dominikánském náměstí, 1930, Brno.

Zdroj: www.fotohistorie.cz/Jihomoravsky/Brno-mesto/Brno/Brno_-_Dominikanske/Default.aspx

Obr. 2: Parkoviště na Dominikánském náměstí, 2013, Brno.

Zdroj: mojebno.wz.cz/inka--brno-namesti-dominikanske-namesti.html

2 "No-spaces" v struktuře města

"No-space" („ne-místo“) jako důsledek sociálního, funkčního, kulturního či ekonomického opuštění městského prostoru. „No-space“ vyjadřuje neudržitelnost místa, určenou sníženým množstvím a kvalitou dobře fungujících, příjemných prostranství, která by byla člověku blízká svým měřítkem, byla zdravá, bezpečná a živá.

Většinou hodnotíme kvalitu veřejných prostor přes fyzické prvky (lavičky, památky, silnice, kavárny apod.). Ale v tomto případě zapomínáme na věc hlavní: totiž že všechny prvky veřejného prostoru jsou jen nástroji k pozvání člověka do města. Vznik urbanity nemůže být chápán jen jako doplnění jednotlivých technických elementů. Principy, které pomáhají formování vzájemnosti mezi prostory a veřejným životem lidí, jsou závislé na lidských aktivitách.

J. Gehl ve své knize „Life between buildings” definuje nutné/funkční aktivity, volitelné/rekreační aktivity a sociální aktivity ve veřejných prostranstvích. Zatímco se nutné aktivity odehrávají nezávisle na kvalitě fyzického prostředí, volitelné aktivity závisejí do značné míry na tom, co může místo nabídnout, k jakému chování lidi vede a jak se v důsledku toho cítí. Sociální aktivity je plodem kvality a délky ostatních typů aktivit, neboť se objevuje spontánně, když se lidé na určitém místě setkají. Veřejná prostranství ve městech a residenčních oblastech se stávají významnými a přitažlivými, pokud se všechny typy aktivit objevují v kombinaci a vzájemně se vyživují [1].

Ale ne všechna veřejná prostranství dnes nabízejí výše uvedené možnosti k formování lidských aktivit. To vede k tomu, že člověk nemůže využívat fyzický prostor, který má k dispozici, který má právo plnohodnotně využívat. D. Harvey ve svém článku „The right to the city” píše: „Právo na město znamená daleko více nežli jen právo svobodného individuálního přístupu ke zdrojům, jež město nabízí, je to právo na změnu sebe sama tím, že změníme město“ [2]. Je to právo na své město.

2.1 Příklady “No-space”

Přestože v Brně některá náměstí, parky a ulice prodělaly pozitivní proměnu, pořád není plně využito jejich potenciál pro zvýšení atraktivity města.

2.1.1 Veřejná prostranství, která degradovala na dopravní koridory. Ulice již často nejsou ulicemi, ale technickou infrastrukturou. V těchto prostranstvích mizí dostupnost, bezpečnost, veřejná vybavenost a jiné faktory, které definují prostranství jako veřejné.

Obr. 3: Přednádražní náměstí v Bratislavě.

Zdroj: maps.google.com

Obr. 4: Nábřeží v Moskvě

Zdroj: i-bike-msk.ru

2.1.2 v centrech měst jsou některá místa čím dál opuštěnější. Změna sociální struktury a tržní síly vytlačily některé funkce z města, a tím se objevují velké volné plochy blízko centra města.

Obr. 5: Brownfield "Vlněná" v Brně.

Zdroj: zpravy.e15.cz/byznys/prumysl-a-energetika/vlnena-se-zachrany-nedocka-905360

2.1.3 Rozlehlé volné prostory v centrech někdejších socialistických sídlišť nebyly při své realizaci dostatečně vybaveny škálou „veřejného vybavení“. Nejen tehdejší společenské klima, ale ani urbanistické uspořádání nevybízelo k žádným velkým aktivitám. Anonymnost a rozsáhlost těchto sice zelených ploch, ale spojených často s drobnou kriminalitou a devastací toho, co nikomu nepatří, je překážkou jejich smysluplnějšího využití.

Obr. 6: Gropiusstadt v Berlíně.

Zdroj: www.dw.de/berlins-urban-utopia-gropiusstadt-turns-50/a-16359223

3 Prázdná veřejná prostranství jako výzva pro formování městské společnosti

3.1 Potenciál prázdných veřejných prostranství

Je škoda, že uvnitř měst jsou plochy, které neslouží tak, jak by mohly. Zkusme tedy tato prázdná prostranství brát jako výzvu k jejich “znovu získání”. Jejich potenciál není dosud prozkoumán, ale určitě může být vysoký, a to sehraje významnou roli ve formování vztahu „člověk je město, město je člověk”.

Některé důvody pro “znovu získání” prázdných prostranství:

- většina z nich má výhodná umístění (blízko centra města),
- dosažitelnost rekreačních, vizuálních a kulturních hodnot místa (nábřeží, historické památky apod.),
- velká území volných ploch (které hledá město).

Veřejná prostranství by měla být místa, prostřednictvím kterých jsou lidé schopni sladit své vlastní rozdílné zájmy a představy o městě. Kevin Lynch zdůrazňuje, že každý člověk vnímá město jinak, je závislý na jiných prvcích a přikládá jim jinou důležitost, a proto by urbanista měl navrhnout město, které by bylo bohatě vybaveno výšemi rozmanitými prvky tak, aby poskytovalo dostatek vjemů pro každého pozorovatele a vyhovovalo co nejširšímu spektru lidí. Obyvatelé pak mají největší možnost volby [3].

3.2 Příklady použití prázdných prostranství

Dnes už o tom lze najít v teorii i praxi rozvoje některých světových měst první zajímavé příklady či pokusy použití prázdných prostranství ve městě.

3.2.1 Projekt “Mobile growing” (Anglie, Londýn).

Existuje mnoho opuštěných oblastí v Londýně, které jsou často prodané dřív, než mohou být použité. Jednou z těchto oblastí je, tzv. “Elephant and Castle”, ze které se mnoho lidí odstěhovali kvůli plánované přestavbě areálu. Avšak přestavba nebyla realizována, a tak toto místo zůstalo opuštěné. Skupina lidí tady začala dělat tzv. Guerrilla gardening: umístěním květináčů změnili charakter místa a oživilo ho. Začaly dělat pravidelné akce, a to nejen pro zahrádkářství, ale také pro školení, semináře a výlety.

Obr. 7: Projekt "Mobile growing" (Anglie, Londýn). Zdroj: www.mobilegardeners.org

3.2.2 Projekt "Flakon" (Rusko, Moskva)

Projekt se objevil v budovách bývalé továrny a stal se platformou k provádění sociálně-kulturních projektů, sebe vyjádření tvůrčích lidí a projektů zaměřených na mladé lidi. Projekt zahrnuje více než 200 účastníků z různých tvůrčích skupin, tato komunita kreativních lidí vytváří příjemné prostředí pro rozvoj tvůrčího potenciálu, realizace kulturních aktivit a zkvalitnění vzdělávání.

Obr. 8: Bývalá továrna "Flakon" (Rusko, Moskva). Zdroj: flacon.ru/space/about

3.2.3 Projekt "Bunka" (Slovensko, Nitra)

Projekt je zaměřený na vytvoření platformy pro širokou škálu různých forem soudobé kultury. Program poskytuje prostor pro výstavy, semináře, koncerty, představení, audio-vizuální prezentace a videa uměleckých projekcí, které obohacují místní kulturní život novými hodnotami. "Bunka" je dlouhodobá základna pro výzkum. Ještě důležitější je hledání identity města: výběr toho, co je typické pro danou lokalitu, propojování smysluplných kulturních aktivit, využívání a přispívání k jejich potenciálu. V souvislosti s touto strategií, konkrétní místo bude konkrétním městem: "site

specific” se převede na “specific city”. Expanze do urbanistické struktury má za cíl změnit způsob přístupu k běžně používaným veřejným prostranstvím.

Obr. 9: Projekt “Bunka” (Slovensko, Nitra). Zdroj: www.projektbunka.sk/archiv

3.2.4 Projekt “Nábřeží žije” (Česko, Praha)

Smetanovo nábřeží je považované za veřejné prostranství pro každého. Cílem projektu je otestovat a analyzovat možnosti případné trvalé transformace Smetanova nábřeží na pěší zónu s tramvají a cyklostezkami. Projekt “Nábřeží žije” je způsobem, jak zahájit spolupráci místních podniků, institucí a obcí a společně hledat způsob zlepšení podmínek pro život, studium, práci a volný čas v této oblasti.

Obr. 10: Projekt “Nábřeží žije” (Česko, Praha). Zdroj: www.nabrezizije.cz/en/english

Co všechny tyto projekty mají společné? – přítomnost aktivní městské společnosti, která v souladu se svou vizí o městě a na základě přání “jak by město mělo vypadat”, nabízí možnost zažít město jinak.

4 Závěr

Ruský urbanista N. Glazyčev napsal, že “město se liší od předměsta, “nedoměsta” a “neměsta” principiální charakteristikou – přítomností městské společnosti” [4].

Městská společnost vzniká díky konfliktu, který diskutuje. V tomto případě nezaplňenost prázdných prostranství a otázky, které klade společnost, formují mezi lidmi sociální prostředí. A tak se projeví celková vůle obyvatel o tom, jak vypadá městské prostředí, ve kterém bydlí, co se stane s městem a čím bude město žít.

H. Lefebvre ve své knize “The production of space” tvrdí, že “prostor je společenským produktem. Prostor není inertní, neutrální nebo předurčený zvnějšku. Je to nepřetržitý produkt společenských vzájemných vztahů. Prostor obklopuje současně existující vztahy ve městě, opírá se o procesy, od kterých se nemůže oddělit, protože tento prostor je produktem těchto vztahů” [5]

5 Použitá literatura a prameny

- [1] GEHL, Jan; *Life Between Buildings: Using Public Space*; translated by Jo Koch, Van Nostrand Reinhold, New York, 1987; ISBN 978-87-7407-360-4
- [2] HARVEY, David; *The Right to the City*; „New Left Review”, October 2008, str. 23–40
- [3] LYNCH, Kevin; *Obraz města*; Praha : BOVA POLYGON, 2004; ISBN 80-7273-094-0.
- [4] GLAZYČEV, Vjačeslav. *Město na všechny doby* [online]. 2001, poslednírevize 5.01.2012 [cit. 2013-01-17] Dostupné z: <www.glazychev.ru/habitations&cities/gorod_na_vse_vremena.htm>
- [5] LEFEBVRE, Henri; *The Production of Space*; Oxford: Basil Blackwell, 1974; ISBN 0-631-14048-4